

Το σύνθωμα: Περί του Ενός στη κλινική

Η τελευταία διδασκαλία του Λακάν εκκινεί, όπως επισημαίνει ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ, με « τη διχοτομία ανάμεσα στη δομή και τα πρότερα στοιχεία τυχαιότητας, τα οποία η δομή εγκιβωτίζει και τα κάνει να σημαίνουν»¹. Από αυτή την άποψη, το ζητούμενο στην αναλυτική πρακτική θα ήταν να επαναγάγουμε « το νήμα του πεπρωμένου του υποκειμένου της δομής, στα πρωταρχικά στοιχεία, τα εκτός άρθρωσης, δηλαδή τα εκτός νοήματος». Συγκεκριμένα, πρόκειται για την αφαίρεση των στρωμάτων του νοήματος προκειμένου να αποκαλυφθεί το πραγματικό που διακυβεύεται. Σε αυτή την περίπτωση, η ερμηνεία δεν συνίσταται στο να προτείνουμε ένα άλλο νόημα, αλλά στο να αποδομήσουμε την άρθρωση του πεπρωμένου προκειμένου να στοχεύσουμε το εκτός νοήματος. Πρόκειται, επομένως, για μια πράξη αποδιάρθρωσης. Από τη μία πλευρά, έχουμε την άρθρωση του πεπρωμένου την οποία αποβλέπουμε να αποδομήσουμε και, από την άλλη, αυτό που υπάρχει: το σύνθωμα. Η πρόταση του Μιλέρ είναι να ενσαρκώσει κανείς αυτό το σύνθωμα. Υπάρχει σε κάθε ομιλόν η ενικότητα του συνθώματος, αλλά αυτή καλύπτεται: «βάζουμε στρώματα από πάνω για να μπορούμε να ζήσουμε με τους άλλους»² και, αντί να ενσαρκώνει κανείς το σύνθωμα, ενσαρκώνει κάτι εντελώς διαφορετικό, που προέρχεται κυρίως από τον λόγο του Άλλου.

Το σύνθωμα εξαρτάται από τη γλαλώσσα [lalangue] η οποία είναι εντεύθεν κάθε άρθρωσης. Στην κλινική του συνθώματος, ερχόμαστε αντιμέτωποι με έναν ενικό και απερίσταλτο τρόπο απόλαυσης, ερχόμαστε αντιμέτωποι με ένα καθεστώς που δεν επιδέχεται καμία τροποποίηση, που δεν αλλάζει. Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το ανίατο. Την ίδια στιγμή, η ενικότητα του συνθώματος εκφράζει μια καθολική αλήθεια: «Όλος ο κόσμος είναι τρελός, όλοι κάνουν μια επεξεργασία γνώσης πάνω στο

¹ Miller J.-A., « Nous sommes poussés par des hasards à droite et à gauche », *La Cause freudienne*, n° 71, juin 2009, p. 67, αδημοσίευτη μετάφραση στα Ελληνικά από το Παναγιώτη Δήμου και επιμέλεια του Βλάση Σκολίδη.

² *Ibid.*, p. 69.

σύνθωμα»³. Η πρακτική της ανάλυσης από αυτή τη προοπτική στοχεύει, σύμφωνα με τον Μιλέρ, «να αποκαταστήσει, με τη γυμνότητα τους και τη φεγγοβολή τους, τις τυχειότητες που μας έσπρωξαν δεξιά κι αριστερά».

Από τον Άλλο στην απόλαυση

Το να εκκινεί κανείς από την οπτική γωνία του συνθώματος σημαίνει να τοποθετεί την απόλαυση στο κέντρο της κλινικής: την απόλαυση πέρα από τη μυθοπλασία, τη Μία απόλαυση που δεν έχει Άλλο. Στο μάθημα του *L'Un-tout-seul* ο Μιλέρ υποστηρίζει ότι «η απόλαυση δεν αρθρώνεται στο νόμο της επιθυμίας, είναι της τάξης του τραύματος, του σοκ, της ενδεχομενικότητας, της καθαρής τύχης. Αντιτίθεται όρος προς όρο στο νόμο της επιθυμίας. Η απόλαυση δεν εμπλέκεται σε μια διαλεκτική, είναι το αντικείμενο μιας καθήλωσης»⁴. Η απόλαυση ως τέτοια είναι μη-συμβολοποιησιμη, άφατη και συγγενεύει με το άπειρο. Αν λείπουν οι λέξεις για να την προσδιορίσουν, αυτό είναι επίσης ένα αδύνατο της δομής: Το πραγματικό δεν μιλά, λέει ο Λακάν. Και πρέπει κανείς να μιλήσει για να πει οτιδήποτε. Το συμβολικό λέει μόνο ψέματα όταν μιλά, ενώ το φανταστικό έχει πάντοτε άδικο⁵. Συνεπώς, είναι αδύνατο να κατανοήσουμε την απόλαυση μέσω του συμβολικού και του φανταστικού.

Αυτή η Μια απόλαυση δεν αρθρώνεται με το πεδίο του Άλλου. Αν υπάρχει Άλλος σε αυτή την απόλαυση είναι μόνο το σώμα. Ήδη από το 1967, στο *La logique du fantasme*, ο Λακάν είχε υποστηρίξει ότι ο Άλλος είναι το σώμα⁶. Το Εν της απόλαυσης που δεν έχει Άλλο πλήττει το σώμα και δημιουργεί ένα σημάδι. Αυτό το σημάδι της απόλαυσης που έχει πλήξει το σώμα, επαναλαμβάνεται στο σύνθωμα

Έτσι, στην ύστερη διδασκαλία του Λακάν, παρατηρούμε ένα είδος αντιστροφής: το συμβολικό δεν είναι πλέον τάξη, αλλά διαταραχή- και, αντίστροφα, το σύμπτωμα δεν είναι πλέον διαταραχή, αλλά τάξη. Στο μάθημά του *Le lieu et le lien*, ο Μιλέρ ορίζει τις αντικαταστάσεις που έλαβαν χώρα από την πρώτη έως την ύστερη διδασκαλία του Λακάν. Στη θέση της τάξης έρχεται το τραύμα. Το συμβολικό δεν είναι πλέον αυτό που ταξινομεί, αλλά αυτό που διαταράσσει, αυτό που προκαλεί το τραύμα. Αντίστοιχα, ο Λακάν δίνει μεγαλύτερη έμφαση στο γνώρισμα παρά στο

³ *Ibid.*, p. 71.

⁴ Miller J.-A., « Progrès en psychanalyse assez lents », *La Cause freudienne*, n° 78, juin 2011, p. 205

⁵ Cf. Lacan J., *Le Séminaire*, livre XXIV, « L'insu que sait de l'une-bévue s'aile à mourre », leçon du 15 février 1977, inédit

⁶ Cf. Lacan J., *Le Séminaire*, livre XIV, *La Logique du fantasme*, texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil/Le Champ freudien, 2023, p. 328.

σημαίνουν, κάτι που βρίσκεται στη ρίζα της αντικατάστασης της γραφής από τον λόγο. Το αποτέλεσμα είναι ότι στη θέση της άρθρωσης, έρχεται η επανάληψη: «Εκεί όπου υπήρχε άρθρωση υποκαθίσταται ως θεμελιώδης έννοια η επανάληψη του γνωρίσματος, αυτού του εναδικού γνωρίσματος που μνημονεύει μία απόλαυση»⁷. Η απόθεση αντικαθίσταται από την άμυνα. Η άμυνα, όντας ένας μηχανισμός που δεν προσφέρεται για ερμηνεία, καταδεικνύει την υποκειμενική σχέση με την ενόρμηση. Τελικά, η συμβολική τάξη αντικαθίσταται από τον τρόπο απόλαυσης. Πρόκειται για το πέρασμα από το Άλλο του σημαίνοντος, ως καθοριστικό παράγοντα για το υποκείμενο, στο σώμα ως Άλλο του υποκειμένου. Για την ακρίβεια, στην ύστερη διδασκαλία του, ο Λακάν εγκαταλείπει τα δύο υπέρ του Ενός.

Υπάρχ'Εν

Με το σεμινάριο ...*ou pire* και την έκφραση *Υπάρχ'Εν* [Y a d'l'Un] ξεκινά η ύστερη διδασκαλία του Λακάν. Θα αναρωτηθεί, κατά τη διάρκεια αυτού του σεμιναρίου, τι σημαίνει το Εν, από πού αναδύεται, πώς και γιατί υπάρχει. Αρχικά, θα το προσεγγίσει με το σημαίνον και το κύριο σημαίνον, αλλά, εν συνεχεία, θα υποστηρίξει ότι το Εν αφορά κάτι διαφορετικό. Διευκρινίζει ότι μιλά για τον Εν ως πραγματικό. Για τον Λακάν, το Εν αφορά την αρχή της επανάληψης. Συνεπώς, διαχωρίζει το Εν τού S₁ από το Εν τής επανάληψης.

Το Εν δεν έχει καμία σχέση με το Είναι. Όταν αρθρώνεται, αυτό που προκύπτει είναι ότι δεν υπάρχει δύο, δηλαδή δεν υπάρχει διάφυλλη σχέση. Τελικά, ο Λακάν θα ανακοινώσει ότι: «Το μόνο που υπάρχει είναι το Εν»⁸. Σε αυτό το σεμινάριο, υποστηρίζει ότι το σημαίνον είναι αποκομμένο από το σημαινόμενο: «Αυτό που λέω πολύ συγκεκριμένα είναι ότι το σημαίνον διακρίνεται σε σχέση με το ακόλουθο, ότι δεν έχει, δηλαδή, καμία σημασία»⁹. Πρόκειται για το τέλος του καθορισμού και την αρχή της ενδεχομενικότητας. Το S₁ είναι αποκομμένο από το S₂: S₁//S₂.

Πράγματι, ο Λακάν θα αναφέρει το S₁ ολομόναχο, αιχμαλωτισμένο στην επανάληψη –συστατικό του συνθώματος– και αποσυνδεδεμένο πλέον από το S₂. Απορρίπτει το δύο της σημαίνουσας αλυσίδας προς όφελος του Ενός της απόλαυσης, του Ενός ολομόναχου. Ο Μιλέρ περιγράφει αυτή την αλλαγή στο οπισθόφυλλο του σεμιναρίου ...*ou pire*

⁷ Miller J.-A., « L'orientation lacanienne. Le lieu et le lien », enseignement prononcé dans le cadre du département de psychanalyse de l'université Paris 8, leçon du 28 mars 2001, inédit.

⁸ Lacan J., Le Séminaire, livre XIX, ...*ou pire*, texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 2011, p. 200.

⁹ *Αυτόθι*, σ. 225.

με τρόπο απόλυτα κατατοπιστικό: «Ο Λακάν δίδασκε την πρωτοκαθεδρία του Άλλου στην τάξη της αλήθειας και σε αυτήν της επιθυμίας. Εδώ, διδάσκει την πρωτοκαθεδρία του Ενός στη διάσταση του πραγματικού. Αποκηρύσσει το Δύο της διάφυλης σχέσης, όπως και αυτό της σημαίνουσας άρθρωσης. Αποκηρύσσει τον μεγάλο Άλλο, κεντρικό άξονα της διαλεκτικής του υποκειμένου, του αρνείται την ύπαρξη και τον στέλνει στη μυθοπλασία. Απαξιώνει την επιθυμία και προτάσσει την απόλαυση»¹⁰.

Ο τραυματισμός της γλαλώσας

Σε αυτό το πλαίσιο, το τραύμα της γλώσσας βρίσκεται στο επίκεντρο. Στο *L'insu que sait de l'une-bénvue s'aile à mourre*, ο Λακάν θεωρεί ότι η γλαλώσσα συνιστά αναισχυντία [obscénité] και υποστηρίζει ότι όταν ένας αναλυόμενος μιλά για τους γονείς του, στη πραγματικότητα μιλά για τη γλαλώσσα. Καθώς το υποκείμενο πλησιάζει τον τραυματικό του πυρήνα, καθώς ανακαλεί κάτι που βρίσκεται κοντά σε αυτόν τον τραυματικό πυρήνα, εκείνο για το οποίο πρόκειται πραγματικά είναι η γλαλώσσα. Σε αυτό το ακριβώς σημείο εντοπίζεται το τραύμα: στη συνάντηση του μικρού υποκειμένου με τη γλαλώσσα. Είμαστε σαστισμένοι [égarés] ακριβώς εξαιτίας της γλαλώσσας. Πρόκειται για ένα δομικό γεγονός που αφορά κάθε ομιλούν ον.

Με αυτή την έννοια, ο Λακάν επικαλείται στο σεμινάριό του *Les non-dupes errent* τον τρηματισμό [troumatisme]. Στο πραγματικό δεν υπάρχει τίποτε να ανακαλύψουμε. Το ασυνείδητο επινοεί ακριβώς επειδή στο πραγματικό υπάρχει μια τρύπα. Και ο καθένας επινοεί ό,τι μπορεί για να επιωματίσει αυτή την τρύπα: «Εκεί όπου δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα στα φύλα, υπάρχει τρηματισμός»¹¹.

Το ίδιο το γεγονός ότι μιλάμε αφήνει ίχνη, έχει επιπτώσεις. Αυτό είναι το σύνθωμα: η επίπτωση του γεγονότος ότι ο άνθρωπος μιλά. Το ασυνείδητο είναι επίσης η επίπτωση του γεγονότος ότι μιλάμε: Το πρόβλημα είναι ότι η γλώσσα είναι ένα φτωχό εργαλείο. Το συμβολικό είναι ανεπαρκές και ακατάλληλο για να συλλάβει το πραγματικό. Από αυτό το ελάττωμα του συμβολικού υποφέρει το ομιλούν ον.

Η απόλαυση του συμπτώματος

Ως εκ τούτου, αυτό που καθορίζει το ομιλόν στην ύστερη διδασκαλία του Λακάν, είναι η απόλαυση. Δεν υπογραμμίζουμε πλέον τη πρωτοκαθεδρία του σημαίνοντος, αλλά τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα αναδύεται και δαγκώνει το σώμα του ομιλούντος. Αυτό που καθορίζει το ομιλόν βρίσκεται μάλλον σε μια ενδεχομένη συνάντηση με την απόλαυση.

¹⁰ Miller J.-A., in Lacan J., *Le Séminaire*, livre XIX, ...ou pire, op. cit., quatrième de couverture.

¹¹ Lacan J., *Le Séminaire*, livre XXI, « Les non-dupes errent », leçon du 19 février 1974, inédit.

Συνεπώς, ο Λακάν υποστηρίζει ότι «αυτό που δημιουργεί τη δομή είναι ο τρόπος με τον οποίο η γλώσσα αναδύεται αρχικά σε ένα ανθρώπινο ον. Σε τελική ανάλυση, αυτό είναι που μας επιτρέπει να μιλάμε για δομή»¹². Το σύμπτωμα του ομιλούντος είναι ένα σωματοσυμβάν, μια ανάδυση απόλαυσης. Ο Μιλέρ εξηγεί ότι το σύμπτωμα έχει να κάνει με το σώμα του ομιλούντος: «Το σύμπτωμα προκύπτει από το σημάδι που αφήνει η ομιλία, όταν παίρνει τη μορφή του λέγειν [dire] και γίνεται σωματοσυμβάν»¹³.

Υπάρχει επομένως μια πτυχή του συμπτώματος, το σύνθωμα, το οποία είναι αποκομμένο από το ασυνείδητο και τον Άλλο και αφορά την απόλαυση του σώματος. Το σύνθωμα – «το οποίο είναι ότι πιο ενικό υπάρχει σε κάθε άτομο»¹⁴ - δεν είναι ένα μόρφωμα του ασυνείδητου.

Μόλις το υποκείμενο ξεμπερδέψει με τον Άλλο, βρίσκεται αντιμέτωπο αυτό που ο Φρόιντ ονόμασε συμπτωματικά υπολείμματα. Αυτό που ο Φρόιντ παρουσίασε ως κατάλοιπο δεν είναι στην πραγματικότητα τίποτα περισσότερο από εκείνο που ο Μιλέρ αποκαλεί «αρχικό σοκ [...] το οποίο βρίσκεται στις ίδιες τις απαρχές του υποκειμένου [:] είναι, κατά κάποιον τρόπο το πρωταρχικό συμβάν και ταυτόχρονα μόνιμο, επαναλαμβάνεται δηλαδή συνεχώς»¹⁵. Αυτά τα υπολείμματα, είναι το Εν της απόλαυσης. Πρόκειται για την απόλαυση ως σωματικό συμβάν, η οποία αποτελεί την πραγματική αιτία της ψυχικής πραγματικότητας. Είναι η ενδεχόμενη συνάντηση με την απόλαυση, μια συνάντηση που είναι πάντα τραυματική και εμπλέκει το σώμα.

«Η απόλαυση του συμπτώματος μαρτυρά ότι έλαβε χώρα ένα συμβάν, ένα σωματικό συμβάν μετά από το οποίο η σε εισαγωγικά φυσική απόλαυση [...] διαταράχτηκε και παρέκκλινε»¹⁶. Αυτή η απόλαυση που δεν είναι φυσική, αλλά ενική, σηματοδοτεί την απόσταση από κάθε υποτιθέμενη κανονικότητα, από τις παραδοσιακές αναπαραστάσεις της σεξουαλικότητας, του ζευγαριού και της οικογένειας. Υπό αυτές τις συνθήκες, κανένα προϋπάρχον πρωτόκολλο δεν μπορεί να εφαρμοστεί, καμία λύση δεν ισχύει για όλους. Ο καθένας καλείται να επινοήσει τη δική του απάντηση και ο αναλυτής, ο οποίος υποδέχεται κάθε υποκείμενο με την ενικότητα του, δεν έχει μια εκ των προτέρων απάντηση. Πρέπει και αυτός να επινοήσει.

Στην πρακτική μας, ερχόμαστε αντιμέτωποι με την καθαρή επανάληπτικότητα [réitération] του Ενός της απόλαυσης στο πραγματικό,

¹² Lacan J., « Conférences et entretiens dans des universités nord-américaines », *Scilicet*, n° 6-7, 1976, p. 13.

¹³ Miller J.-A., « L'inconscient et le corps parlant », *La Cause du désir*, n° 88, octobre 2014, p. 111.

¹⁴ Lacan J., « Joyce le Symptôme », *Le Séminaire, livre XXIII, Le Sinthome*, texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 2005, p. 168.

¹⁵ Miller J.-A., « Lire un symptôme », *Mental*, no 26, juin 2011, p. 58. Στα Ελληνικά, Διαβάζοντας το σύμπτωμα, εκδόσεις Εκκρεμές, 2012, σελ. 27

¹⁶ *Ibid.*, p. 56. Σελ.24 στο ελληνικό

η οποία είναι πέρα από τη σημασιολογία των συμπτωμάτων. «Η εμπειρία μας, διευκρινίζει ο Μιλέρ, φέρνει εφεξής τον αναλυτή αντιμέτωπο με ό,τι από την απόλαυση δεν έχει νόημα, με αυτό που απομένει πέρα από τη πτώση του αντικειμένου α, δηλαδή με το Εν της απόλαυσης»¹⁷. Πρόκειται για την επιστροφή του ίδιου συμβάντος.

Επομένως, στοχεύουμε στη καθηλωμένη διάσταση [fixité] της απόλαυσης. Υπό αυτή την έννοια, η αναλυτική ερμηνεία θα στόχευε «στη συρρίκνωση του συμπτώματος στον πρωταρχικό του τύπο, δηλαδή στην υλική συνάντηση ενός σημαίνοντος και του σώματος, στο καθαρό σοκ της γλώσσας πάνω στο σώμα»¹⁸. Το πραγματικό του συνθώματος που αποβλέπουμε να εγγίζουμε είναι «η καθαρή κρούση του σώματος από το σημαίνον»¹⁹. Ο Μιλέρ εξηγεί ότι για να βρούμε την αρχική κρούση, συνεπάγεται μια λογική χρήση ικανή να στερέψει το νόημα.

Όταν βρισκόμαστε αντιμέτωποι με τη ρίζα του συμπτώματος, δεν απομένει τίποτα για να ερμηνεύσουμε ή να αναλύσουμε. Το μόνο που μπορεί να γίνει, είναι να συναινέσουμε, να τα βγάλουμε πέρα με αυτή την απόλαυση που δεν μπορεί πλέον να μειωθεί. Αποβλέπουμε να εναρμονιστούμε με αυτό το υπόλειμμα εκτός νοήματος. Υπό αυτή την έννοια ο Λακάν είπε, το 1976, ότι το τέλος της ανάλυσης είναι να ξέρει κανείς πώς να τα βγάζει πέρα με το σύμπτωμά του²⁰. Στην πραγματικότητα, αυτό που διακυβεύεται στο τέλος της ανάλυσης είναι να εντοπίσει το υποκείμενο έναν ορισμένο αριθμό σημείων που είναι αδύνατα για εκείνο²¹. Αυτό εκτιμώ ότι έλεγε ο Λακάν στο *Le moment de conclure*: «Μπορούμε να ορίσουμε το τέλος της ανάλυσης. Το τέλος της ανάλυσης είναι όταν κανείς έχει κάνει δύο φορές το γύρο, δηλαδή έχει ξαναβρεί εκείνο του οποίου είναι αιχμάλωτος. Το να κάνει κανείς δύο φορές το γύρο, δεν είναι βέβαιο ότι είναι απαραίτητο. Αρκεί να δει αυτό που τον αιχμαλωτίζει»²².

Το σύμπτωμα ως κλασματικό αντικείμενο

Ο Μιλέρ στο κείμενο «Διαβάζοντας ένα σύμπτωμα» αναφέρεται στον εθισμό ως τη ρίζα του συμπτώματος. Τον παραθέτω: «Ο εθισμός είναι η ρίζα του συμπτώματος που αποτελείται από την ακατάσβεστη επανάληψη [réitération] του ίδιου Ενός. Είναι το ίδιο, που σημαίνει ακριβώς ότι δεν προστίθεται. Δεν έχουμε ποτέ το «ήπια τρία ποτήρια, επομένως φτάνει»,

¹⁷ Miller J.-A., « Un corps qui se jouit ou *Yad'lun* », *Quarto*, n° 127, avril 2021, p. 13.

¹⁸ Miller J.-A., « Lire un symptôme », op. cit., p. 58. Σελ. 27 στο ελληνικό

¹⁹ Miller J.-A., « L'orientation lacanienne. L'Un-tout-seul », enseignement prononcé dans le cadre du département de psychanalyse de l'université Paris 8, leçon du 25 mai 2011, inédit.

²⁰ Cf. Lacan J., *Le Séminaire*, livre XXIV, « L'insu que sait de l'une-bévue s'aile à mourre », leçon du 16 novembre 1976, *Ornicar* ?, n° 12-13, décembre 1977, p. 7.

²¹ Cf. Miller J.-A., « La jouissance féminine n'est-elle pas la jouissance comme telle ? », *Quarto*, n° 122, juillet 2019, p. 15.

²² Lacan J., *Le Séminaire*, livre XXV, « Le moment de conclure », leçon du 10 janvier 1978, inédit.

πίνουμε το ίδιο ποτήρι ακόμα μια φορά. Αυτή είναι η καθαυτό ρίζα του συμπτώματος. Υπό αυτή την έννοια, ο Λακάν δήλωσε ότι ένα σύμπτωμα είναι ένα και τα λοιπά, είναι δηλαδή η επιστροφή του ίδιου συμβάντος»²³.

Στη συνέχεια συγκρίνει την επιστροφή του ίδιου συμβάντος με το κλασματικό αντικείμενο: «Μπορούμε να κάνουμε πολλά πράγματα με την επανάληψη του ίδιου. Μπορούμε για την ακρίβεια να πούμε ότι το σύμπτωμα, υπό αυτή την έννοια, είναι ένα είδος κλασματικού αντικειμένου [fractal], επειδή το κλασματικό αντικείμενο δείχνει ότι η επανάληψη του ίδιου μέσω των διαδοχικών εφαρμογών σάς δίνει τις πιο αλλοπρόσαλλες μορφές και μάλιστα, όπως ειπώθηκε, τις πιο πολύπλοκες που μπορεί να προσφέρει ο μαθηματικός λόγος».

Το κλασματικό αντικείμενο είναι ένα γεωμετρικό αντικείμενο απείρως κατακερματισμένο, οι λεπτομέρειες του οποίου είναι παρατηρήσιμες σε μια αυθαίρετα επιλεγμένη κλίμακα. Με τη μεγέθυνση ενός τμήματος του σχήματος, είναι δυνατόν να βρεθεί ξανά ολόκληρο το σχήμα- τότε λέγεται ότι είναι αυτομοειδές [autosimilaire]. Θα μπορούσαμε να ορίσουμε το κλασματικό αντικείμενο ως εξής: είναι ένα αντικείμενο κάθε στοιχείο του οποίου είναι επίσης ένα κλασματικό αντικείμενο (και επομένως όμοιο). Στην πραγματικότητα, όταν ο Μιλέρ λέει ότι το σύμπτωμα είναι ένα κλασματικό αντικείμενο, εκτιμώ ότι προσπαθεί να προσεγγίσει το *Υπάρχ'Εν* του Λακάν. Στο κλασματικό αντικείμενο θα μπορούσαμε να διαβάσουμε τη διάσταση του Ενός.

Ο Μιλέρ, αναφερόμενος στο σύμπτωμα ως ένα και τα λοιπά, διευκρινίζει τα εξής: «Είναι ένας τρόπος να εκφράσουμε, με βάση τα σημεία στίξης, ότι ο λόγος [parole] που ζητείται από τον αναλυτή [...] εξαρτάται από μια γραφή και αρθρώνεται στη μονιμότητα ενός συμπτώματος που επαναλαμβάνεται. [Μια] επαναληπτικότητα είναι μια ενέργεια που επαναλαμβάνει μια διαδικασία [και] αναφέρεται σε [...] ένα *semel factif* - *semel* σημαίνει μία φορά στα λατινικά, ένα μεμονωμένο γεγονός που έχει την αξία τραύματος»²⁴. Η επαναληπτικότητα είναι αυτό που απομένει μετά την μυθοπλασία. Μόλις η μυθοπλασία αποδιαρθρωθεί, αυτό που απομένει είναι η επαναληπτικότητα ενός γεγονότος απόλαυσης που έχει αξία τραύματος. Αυτή είναι η καθήλωση. Πέρα από τη μυθοπλασία, λοιπόν, αποκαλύπτεται το Εν της απόλαυσης.

Ομοίως, το σύμπτωμα, όταν συρρικνωθεί στο πυρήνα του, είναι εκτός διαλεκτικής και αντηχεί το «μια και μόνη φορά». Ο Μιλέρ εξηγεί ότι στην καθαρότερη μορφή του, το σύμπτωμα είναι «αυτομοειδές, δηλαδή συνειδητοποιούμε ότι η ολότητα μοιάζει με ένα από τα μέρη της, και σε αυτό είναι κλασματικό».

Αυτό λοιπόν που συναντάμε στο τέλος ως υπόλειμμα, είναι το σύμπτωμα ως αυτομοειδές. Μας επιτρέπει «να αντιληφθούμε πώς όλα

²³ Miller J.-A., « Lire un symptôme », *op. cit.*, p. 58. Σελ. 27 στο ελληνικό

²⁴ Miller J.-A., « L'outrepasse ou la passe dépassée », *Quarto*, n° 124, mars 2020, p. 12.

όσα έχουμε περάσει αντανakλούν την ίδια αυτή δομή». Η ρίζα του συμπτώματος αποκαλύπτει αυτό που είναι κλασματικό στον καθένα μας, το αυτομοειδές στοιχείο που, απογυμνωμένο, είναι ότι πιο ενικό έχει το ομιλόν. Στο τέλος μιας ανάλυσης αυτό για το οποίο πρόκειται, επέκεινα της φαντασίωσης, είναι να επωμισθούμε το μη-νόημα «αυτού του Ενός, που μέσα στο σύμπτωμα επαναλαμβάνεται χωρίς ομοιοκαταληξία, ούτε λόγο [raison]», όπως το διατυπώνει ο Μιλέρ.

Το σύνθωμα ως μπούσουλας

Να αναλύει κανείς το ομιλόν δεν είναι το ίδιο πράγμα με το να αναλύει το ασυνείδητο, το ασυνείδητο δομημένο ως γλώσσα: «Η ανάλυση του ομιλούντος, λέει ο Μιλέρ, απαιτεί να παίξουμε μια παρτίδα ανάμεσα σε παραλήρημα, ηλιθιότητα [débilité] και πλάνη [duperie]. Αυτό για το οποίο πρόκειται είναι να κατευθύνει κανείς ένα παραλήρημα με τέτοιο τρόπο ώστε η ηλιθιότητα [που είναι η πλάνη του δυνατού] να υποχωρήσει στην πλάνη του πραγματικού»²⁵.

Το να πλανάται κανείς [être dupe] από ένα πραγματικό συνίσταται στο να «οικοδομήσει έναν λόγο στον οποίο τα κατ' επίφασιν στριμώχνουν ένα πραγματικό, ένα πραγματικό στο οποίο πρέπει να πιστεύει κανείς χωρίς να προσχωρεί σε αυτό, ένα πραγματικό που δεν έχει νόημα, που είναι αδιάφορο στο νόημα και που δεν μπορεί να είναι διαφορετικό από αυτό που είναι»²⁶, προσθέτει. Όλη η δυσκολία με τα σύγχρονα υποκείμενο έγκειται σε αυτό το σημείο. Σε μια εποχή που τα κατ' επίφασιν παραπαίουν, είναι δύσκολο να τα χρησιμοποιήσουμε. Το ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: πώς να προσανατολιστούμε με υποκείμενα που δεν πιστεύουν στα κατ' επίφασιν και προσχωρούν στο πραγματικό το οποίο, χωρίς την οριοθέτηση του συμβολικού, γίνεται όλο και πιο παρεισφρητικό.

Όταν η μυθοπλασία αποδεικνύεται μη λειτουργική, εκτιμώ ότι η μόνη πυξίδα που μας απομένει είναι το σύνθωμα. Αυτό που προτείνω είναι να έχουμε ως μπούσουλα το σύνθωμα. Ελλείψει της φαντασίωσης να χρησιμοποιήσουμε το σύνθωμα.

Στην εποχή της γενικευμένης επαναληπτικότητας δίχως Άλλο, συνιστάται άραγε να δημιουργήσουμε μια μυθοπλασία για να περικλείσουμε την απόλαυση;

«Η συμβολική τάξη αναγνωρίζεται πλέον ως ένα σύστημα κατ' επίφασιν που δεν διατάσσει το πραγματικό, αλλά υποτάσσεται σε αυτό»²⁷, επισημαίνει ο Μιλέρ.

Η μετατόπιση από την αλήθεια του ασυνείδητου στη απόλαυση του ομιλούντος, σηματοδοτεί μια αλλαγή στη πρακτική μας: «Το μόνο που μπορεί να κάνει η ανάλυση, σύμφωνα με την υπόδειξη του Μιλέρ, είναι να

²⁵ Miller J.-A., « L'inconscient et le corps parlant », op. cit., p. 114.

²⁶ *Ibid.*, p. 113.

²⁷ *Ibid.*

εναρμονιστεί με τον παλμό του σώματος που μιλά για να εισχωρήσει στο σύμπτωμα»²⁸. Στην εποχή της απόρριψης του ασυνείδητου, όπου ο Άλλος δεν υπάρχει, το να εισχωρήσει κανείς στο σύμπτωμα, να το ενσαρκώσει και να επινοήσει έναν τρόπο να τα βγάλει πέρα, θα αποτελούσε πυξίδα για μια αναλυτική πρακτική που δεν παύει να προβληματίζεται γύρω από τις μεταβολές της υποκειμενικότητας της εποχής της.

Στη πρακτική μας αντιμετωπίζουμε την απόλαυση με το σύνθωμα και όχι με το συμβολικό. Πρόκειται για ένα χειρισμό του συνθώματος προκειμένου να αντιμετωπίσουμε το πραγματικό. Από αυτή την οπτική, εκείνο που θα συνιστούσε σημείο διαρραφής για ένα υποκείμενο θα ήταν το σύνθωμα, το σύνθωμα ως τρόπος να τα βγάλει κανείς πέρα με το πραγματικό.

²⁸ *Ibid.*, p. 114.